

SOCIOLOGIA Z TEORETICKÉHO A FILOZOFICKÉHO POHLADU

Nazdávame sa, že táto recenzia o najnovšej knihe akademika Andreja Siráckeho¹ by nemusela byť v našom časopise jediná a posledná. Nebolo by na škodu, ak by sa najmä k niektorým jej špeciálnejším otázkam vyjadrili prípadne aj viacerí autori z rozličných hľadísk a stanovísk. Nebolo by to zlé už preto, lebo práca je široko (z určitého hľadiska možno až príliš do šírky) koncipovaná. Zaberá takú paletu problémov, akú jeden recenzent pri dnešnej špecializácii práce nielenže dôkladnejšie neobsiahne, ale každý z nadhodených problémov ho ani rovnako nezaujme.

Niektoré problémy zaujmú jednotlivca viac, iné menej. Niektoré sa ho, vzhľadom na vlastnú prácu, dotýkajú bezprostredne, iné len veľmi vzdialene a sprostredkovanne. Pričom ich však Sirácky takmer všetky nastoľuje tak, že každý môže svojím spôsobom a z určitého hľadiska vyvolať ohlas: súhlas, rozpravu alebo i polemiku. Nebudem si preto „proporciálne“ recenzentsky všimnúť všetky problémy, ktoré dielo prináša. Chceme sa zmieniť o tých, ktoré zaujali alebo vyprovokovali mňa.

Okrem toho treba na úvod uviesť ešte jednu poznámku: Kniha má názov *Sociológia*. Mala by preto podľa svojho názvu a podľa všetkých zvyklostí zostať predovšetkým recenzentskou záležitosťou odborných pracovníkov pracujúcich v tejto vede. Zároveň však Siráckeho práca svojou náplňou najvlastnejší predmet sociológie značne prekračuje. Nemôže byť preto na škodu, ak sa k nej vyjadria nielen sociológovia. Odbornejších sociologických problémov sa vlastne týka iba prvá polovica knihy. Aj to nie všade a vždy. Ostatné

kapitoly majú viac všeobecnejší, teoretický a filozofický ako iba sociologický ráz. A celá práca je napísaná z výrazne filozofického nadhľadu. Na prvý pohľad v nej vidno, že ju písal autor, ktorý nechce sociológiu pritlačiť iba do jej empirickej polohy, ale ktorého eminentne zaujíma *teória*, filozofia, poslanie a *zmysel* sociologickej práce. Ide o prácu autora, ktorý nielenže odmieta redukciu sociológie na empiricko-pozitivistickú faktografiu, ale ktorý ju výslovne a programovo poníma i postuluje ako „*empiricko-teoretickú vedu*“, s nemalým akcentom práve na teóriu, na teoretický a metodologický prístup k sociálnej realite.

To je ďalší dôvod, ktorý priamo nabáda, aby si ju všimli nielen sociológovia, ale aj filozofi a iní spoločensko-vední pracovníci. U nás k tomu ešte pristupuje špecifická okolnosť, že sociológia, hoci sa už konštituovala ako samostatná spoločenská veda, je vzhľadom na minulosť a doterajší vývin stále ešte oveľa viac ako v niektorých iných krajinách zviazaná s filozofiou. Sirácky túto skutočnosť v svojej práci nielen eviduje, ale aj pre budúcnosť hneď v úvode (i na viacerých miestach v knihe) proklamuje „jednotu teórie a empirie, úzku spojitosť (nie totožnosť) sociológie a filozofie.“

Celú prácu rozdelil autor na tri základné časti: *teória, metódy, problémy* a tieto časti zas na deväť základnejších kapitol. Vymedzuje v nich predmet a miesto sociológie v systéme marxizmu-le-

¹ A. Sirácky, *Sociológia*, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1966, 370 strán.

ninizmu; zapodieva sa vznikom a historickou genézou sociológie, pričom aspoň informatívnu pozornosť venuje najdôležitejším sociologickým teóriám a školám; všima si sociálnu štruktúru spoločnosti a politické vzťahy; vyjadruje sa k problematike sociologickej teórie a metodológie, pričom si aspoň stručne všima nemarxistické metodologické smery, školy, „trendy“ a zapodieva sa aj niektorými vybranými metódami, technikami a procedúrami, ktoré sa používajú v sociológii. Menovite si všima štatistickú metódu, experiment v sociológii, typologickú metódu, historickú metódu, prípadovú procedúru. To je najstručnejší obsah prvých oboch častí.

Tretia časť, nazvaná *Problémy*, je najfilozofickejšia a aj najrozsiahlnejšia. Základnú problematiku v nej tvoria problémy človeka, ľudskej osobnosti a ľudského individua v sociológii a filozofii. Sú tu niektoré tradičné i novšie témy. Osobitne si Sirácky všima základnú problematiku doby a človeka v nej; totalitu človeka v marxistickej interpretácii; problém človeka v dejinách; sociológiu vo vzťahu k problematike odcudzenia; sociológiu k jej vzťahu k humanizmu; humanizmus a hodnoty človeka; vracia a vyjadruje sa k zmyslu ľudského života a napokon konfrontuje niektoré marxistické a existencialistické hľadiská na túto problematiku.

V samostatnej kapitole si všima psychické mechanizmy zo sociologického hľadiska. Zapodieva sa tu najmä sociálnym systémom a jednotlivcom; pôvodom a povahou psychických mechanizmov; únikom „pod autoritu“ (najmä z toho hľadiska, ako problematiku chápe a osvetľuje Erich Fromm); mechanizmom deštrukcie (vzbury, revolty) a psychickým mechanizmom prispôsobovania sa sociálnym pomerom.

Posledná kapitola tretej časti knihy zapodieva si niektorými vybranými otázkami sociológie umenia. Autor sa v nej vyjadruje najmä k tzv. „sociologizmu“ v umení a k sociálnej podmienenosti umeleckej tvorby; skúma vzájomné vzťahy ob-

jektívnej reality, subjektívnej sféry a estetického stvárnovania; pripája svoje postrehy k patosociologickým javom a ideologickej i umeleckej „dekadencii“; všima si súvislosť úpadkových javov v sociálnej realite s umeleckou dekadenciou a zároveň sa zaoberá črtami umeleckej avantgardy a perspektívami človeka.

Už z tohto zbežného (a neúplného) vyrátania problémov, ktorými sa zaoberá Siráckeho kniha, vidno šírku jej záberu, ďaleko prekračujúcu obvyklú vedeckú monografiu i rozsah jednej vednej disciplíny. Z toho vyplývajú niektoré prednosti (najmä pre bežného čitateľa), ale aj nejedno úskalie (vzhladom na odborníkov, hlbšie poznajúcich mnohostranné aspekty nadhodenej problematiky). Treba však vidieť, že v našich súčasných pomeroch plní práca (najmä pokiaľ ide o niektoré sociologické problémy v užšom slova zmysle, o sociologické teórie, školy a metódy) aj funkciu určitej informatívnej a prehľadnej príručky pre vysokoškolských študentov a pre mnohopočetnú skupinu záujemcov o sociológiu. Sčasti a v niektorých iných polohách plní (najmä v prvej polovici) podobnú funkciu ako dielo českých autorov Klofáča a Tlustého *Soudobá sociologie*, i keď v inej časti od tohto zamerania značne odbočuje.

Všimnime si teraz niektoré problémy:

Na začiatku práce pokúša sa autor vymedziť predovšetkým *predmet* a *poňatie* marxistickej sociológie, čo najprimeranejšie určíť jej miesto v marxistickej teórii a vede. Osobitne sa musí v tejto súvislosti zaoberať najmä vzťahom sociológie a historického materializmu. Nielen z dajakých formálnych a klasifikačných dôvodov, ale už preto, lebo ojedinele — aj keď u nás už dnes nie — sa stále ešte objavujú hlasy, že sociológiu ako *osobitnú* vedu vlastne ani nepotrebujeme vytvoriť a konštituovať, že jej funkciu môže veľmi dobre plniť historický materializmus, len ho treba na to usposobiť, pretvoriť, oslobodiť od všeobecnosti a dogmatických deformácií.

Sirácky zásadne polemizuje proti týmto názorom, vyvracia ich nedomyslené a labilné stanoviská, dokazuje, že historický materializmus od jeho *všeobecnej* vedeckej úlohy „oslobodzovať“ netreba ani nemožno, lebo jeho *špecifickosť* spočíva práve v tom, že je *všeobecnou, filozofickou* teóriou spoločenských javov a týmto svojím charakterom plní funkciu *všeobecnej filozofickej* teórie pre *všetky* spoločenské vedy. Naproti tomu sociológia ako *osobitná* spoločenská veda (popri ekonómii, historiografii, etnografii atd.) zapodieva sa analýzou *určitých* najmä štruktúrálnosociálnych javov. Je to *osobitná* veda, ktorá má svoj predmet i svoje konkrétne metódy bádania odlišné od filozofických metód, aj keď na druhej strane je s historickým materializmom (podobne ako ktorákolvek iná marxistická spoločensko-vedná disciplína) a s jeho *všeobecnou* teóriou i metódou nerozlučne spätá.

Z textu a podtextu Siráckeho knihy možno vypozerovať aj ďalšie otázky týkajúce sa tejto problematiky: Je sociológia *filozofická* veda? Je to *nefilozofická* veda? Je výlučne *empirickou* vedou? Už na prvý pohľad vidno, že strohá metafyzická odpoveď na takto položené otázky je nemožná. Sirácky sa usiluje vystihnúť *dialektický vzťah* medzi týmito jej rozličnými stránkami. Jeho ponímanie sociológie vo vzťahu k týmto otázkam je priliehavé a zdôvodnené. Chápe a podáva sociológiu ako osobitnú *empiricko-teoretickú* spoločenskú vedu, ktorá má úzky vzťah k filozofii historického materializmu, ale nie je s ním vo svojom rozsahu, zameraní a v používaní metódik totožná. Námietky, ktoré tu uvádza napríklad proti niektorým sovietskym autorom (Konstantinov, Kelle) i proti staršiemu ponímaniu niektorých našich autorov,² sú vcelku priliehavé, presvedčivé a zdôvodnené.

Problémy v Siráckeho knihe sú, pravda, na viacerých miestach viac nadhodené ako doriešené. Výklad nie je vždy systematický, ale miestami je skôr esejisticko-inšpiratívny. Prehľad vývinu sociologic-

kých názorov je až príliš stručný, miestami kusý a útržkovitý. Zdá sa mi aj to, že niektoré otázky skúmanej problematiky podáva dosť tradične aj keď v novom terminologickom a štylistickom rúchu. Na viacerých miestach (napr. pri hodnotení Comta, str. 54–61) je stále ešte dosť tvrdení bez bližšie rozvedených dôkazov. Autor zrejme predpokladá, že jeho tvrdenia a výpovede sú samozrejme a známe. Hoci známe je aj to, že v odbornej literatúre jestvujú na tú istú otázku, o ktorej píše, aj iné, často celkom opačné tvrdenia a hodnotenia. Preto ešte viac výstižnejšieho *zdôvodňovania* a argumentácie, najmä pri ideovom hodnotení významných osobností, sociologických smerov a škôl, by nebolo zaškodilo.

Ak máme na mysli, že dielo je určené aj ako informatívna pomôcka pre študentov a záujemcov o sociológiu, bolo by bývalo užitočné, keby bol A. Sirácky pri opisovaní hlavných nemarxistických sociologických smerov v minulosti (mechanistická, biologická, geografická, psychologická a empirická škola) aspoň niekoľkými vetami spomenul, ktoré z nich sa prejavovali aj u nás, a ako ktorí zo známejších českých a slovenských nemarxistických sociológov k nim a do akej miery inklinovali. Predstava o nich by bola bližšia, názornejšia a plastickejšia.

Podnetne nastoľuje Sirácky v našich pomeroch otázku, či známe marxistické kritérium pre triedne a sociálne rozvrstvenie spoločnosti ešte obstoí aj u nás. Či platí len v doterajších triednych spoločnostiach, *pred* socialistickou revolúciou a do akej miery ho možno používať v prechodnej a socialistickej spoločnosti. Ide tu o otázku, či a nakoľko „charakter sociálnej skupiny (triedy) možno určovať v

² Hoci tu na niektorých miestach trocha násilne a čudne pôsobí, ak autor kritizuje niektoré staršie (dobové) práce z päťdesiatych rokov. Napriek tomu, že je známe, že ich autori už na nich dnes nezotrávajú. Uvádza napr. Hrzala a Máchu z r. 1961, Schaffa z r. 1957.

socializme na základe pomeru k výrobným prostriedkom“, keďže súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov prestalo tu hrať úlohu a v dôsledku toho sa podstatne zmenila celá triedna štruktúra a diferenciácia spoločnosti.

Sirácky dospieva k názoru, že uvedené kritérium nemôže byť preto už dnes „ako jedine určujúce pre rozličné sociálne skupiny. Vyžaduje sa tu iný kvalifikačný princíp“ (str. 95). Veď za socializmu nastáva výrazný proces zospoločensťovania výrobných prostriedkov, preto sa aj vzťah k týmto prostriedkom (ktorý bol určujúcim kritériom pre vymedzenie tried v pred-socialistických formáciách) celkom výrazne mení.

Aj v beztriednej spoločnosti (a v spoločnosti, ktorá k nej smeruje) bude nepochybne existovať určitá sociálno-spooločenská diferenciácia ľudí. Treba preto začať skúmať faktory, na základe ktorých vzniká a rozvíja sa sociálna štruktúra *socialistických* organizmov. Okolo tejto problematiky rozvíja autor rad inšpirujúcich úvah. Riešiť tieto otázky je podľa neho tým naliehavejšie, lebo základnou kategóriou sociológie je práve „sociálna štruktúra, jej zmeny a vývojové tendencie v rámci objektívnej reality“, ako píše aj na inom mieste a v inej súvislosti (str. 185).

V kapitole Metódy, techniky a procedúry, nemá Sirácky módnny, ale kriticko-vedecký vzťah k súčasnej západoeurópskej a americkej sociológii. Starostlivo rozlišuje a skúma, čo z jej *metód* možno u nás preberať a čo nie, čo je naozaj vedeckým momentom a čo ideologickou poplatnosťou. Ustavične aj tu akcentuje *spätost* empirie a teórie, metodológie a celkovej filozofickej orientácie. Vyvracia preludy, ako by mohli v sociológii jestvovať také metodologické postupy, ktoré by boli úplne nezávislé od určitej sociálnej filozofie a spoločensko-vednej teórie.

Vyzdvihuje význam matematiky a všetkých exaktnejších meracích metód v sociológii, avšak ani v súčasnej situácii — napriek tomu, že sa objavujú mnohé teore-

tické (menej už, pravda, praktické) snahy absolutizovať a preceňovať tieto metódy — neváha jednoznačne povedať, že „snaha zredukovať bohatstvo spoločenského a psychického života na javy matematicko-fyzikálne je nesprávna“. Jednostranné a absolutizujúce preferovanie matematiky v humanitných vedách je podľa Marxa, ktorý sa -- ako je známe — matematikou sám sústavne zaoberal, dobre jej rozumel a nebol v nej žiadnym diletantom (ako mnohý z nás), „jedným z koreňov idealizmu niektorých súčasných vedcov“ (str. 159). Na to netreba zabúdať.

U nás, pravda, je situácia aj v tomto ohľade, vzhľadom na vyslovene „národopisné“ tradície v spoločenskovednom bádani, osobitná a špecifická. Nemôžeme si sťažovať na nadmernosť používania presných metód v spoločenských vedách, ale stále ešte skôr na ich takmer totálnu absenciu. V tejto situácii treba použitie matematiky, štatistiky atď. v spoločenskovednom bádani (najmä v ekonómii, sociológii) zo všetkých síl *primerane k danému predmetu a povahe vedy* podporovať.

To však neznamená, že sa to môže robiť redukcionisticky, že sa nemá od začiatku tohto procesu upozorňovať na ohraničenosť týchto metód a na *špecifickosť* predmetu, v ktorom sa ako pomocné nástroje poznania a vyjadrovania používajú.

A. Sirácky podľa môjho názoru primerane a trpezlivo vidí, že kvantifikácia je spravidla elementárnym predpokladom vedeckých postupov v sociológii, nemôže však sama osebe nikdy úplne postihnúť a vyjadriť „sociálny jav v celej jeho totalite“, dynamickej protirečivosti a zmene.³

Dnes po dogmatickom a prevažne ideologizujúcom spôsobe práce v spoločenských

³ Otázkou, pravda, je, ako a nakoľko túto skutočnosť postihujú a vyjadrujú *iné*, najmä filozofické prostriedky, medzi ktorými bývajú nielen hlboké myšlienkové abstrakcie, ale aj všelijaké floskule a frázy, nič nereprezentujúce vymysleniny a vágne pojmy.

vedách nám snahy po matematizácii a extaktnom kvantifikačnom meraní isteže vyznievajú sympaticky, obrodzujúco, vedecky. Zdajú sa byť východiskom z nejedného závozu.

Ani táto špecifická okolnosť nás však neoprávňuje na to, aby sme zabúdali, že táto situácia nie je v dejinách vedy a filozofie úplne nová. Podobné, aj keď nie celkom totožné, situácie i snahy, ako z nich vybránuť, už vo vede boli. Pokiaľ ide práve o sociológiu, možno uviesť klasický príklad, že zakladateľovi novodobej buržoáznej sociológie Comteovi sa zrejme tiež veľmi nepáčili predchádzajúce ideologizujúce a „metafyzické“ postupy v sociálnych teóriách. Jeho systém bol — okrem iného — zrejmu reakciou na ne. Preto Comte odmietol a odhadzoval metafyziku (aj „metafyziku“), chcel vytvoriť nešpekulatívnu, odteoretizovanú, „pozitívnu“ sociológiu, ktorá mala byť prísnu a čo najpresnejšou „sociálnou fyzikou“.

Dozaista priniesla veľa nových očistených podnetov, ale napokon v priebehu desaťročí nevytvorila dostatočne ucelenú, syntetickú a zvrchovane univerzálnu metódu a vedu, ba svojou predpojatou jednostrannosťou zabránila napokon do sterilného pozitivizmu, nehovoriac už o jej triednej ohraničenosti.

Preto Sirácky poučený touto i inou históriou azda oprávnene pripomína, že — v sociológii nie je možná absolútna matematizácia, fyzikalizácia („sociálna fyzika“ Comteho) — (str. 161). A v ďalšom texte k tomu ešte dodáva: „Nejde o odmietanie kybernetiky, matematiky a kvantifikácie v sociológii, ale ide o to, aby sa pri skúmaní spoločenských procesov nezanedbávala ich *zložitost, špecifičnosť, zvláštna kvalita*. Matematickými vzorcami a kvantifikáciou možno presne vyjadriť hodnoty úsekové, parciálne, izolované javy, ale nemožno zachytiť nimi *štruktúru celku, jej vývojové tendencie, dynamiku a dialektiku*.“ Slovom, treba vedieť, kde čo a na čo je, čo je kde primerané a funkčné; „nemiesať kybernetiku s dialektikou“.

Na viacerých miestach svojej práce A. Sirácky podčiarkuje, že pevným základom *všetkých* spoločenských vied je materialistické poňatie dejín. Usiluje sa ho pritom vidieť nedogmaticky, bez mechanistických pokrivenín. Viaceré formulácie však aj napriek tejto snahe svedčia o tom, ako je neľahké vymaniť sa z tlaku stroho ponímaného determinizmu. Na str. 35 a inde autor píše, že marxistická sociológia „stojí na pevných vedeckých základoch: na materialistickom učení, na dialektike, *na uznaní objektívnych zákonov spoločenského vývoja*“ (Podč. J. U.) To je v poriadku. Kopa nedorozumení a simplifikačných predstáv však stále ešte vyplýva z toho, že sa pri takomto konštatovaní ihneď presnejšie nevymedzí, čo vlastne sú a znamenajú „objektívne zákony“, špeciálne v spoločenskom dianí, ktoré je nepredstaviteľné bez subjektu, bez ľudí, bez ich zámernej a pretvárajúcej činnosti.

Nemožno povedať, že autor na túto (dnes už natoľko ozrejmennú) skutočnosť nikde neupozorňuje. Naopak, v knihe nájdeme nejedno miesto, kde sa úloha aktívneho subjektívneho činiteľa vysoko vyzdvihuje. Sú tu však aj miesta, kde sa na to — hoci niekde len nepriamo — opäť pozabudne.

Napríklad kritika existencializmu v 7. kapitole je, nazdávam sa, z väčšej časti zdôvodnená a správna, sčasti je založená, zdá sa, na nedorozumení a sčasti vychádza, žiaľ, podľa môjho názoru, predsa len trochu z mechanistických pozícií: „Človek sa stáva slobodným *len poznávaním* prírodných a spoločenských zákonov“, píše autor na str. 254. (Podč. J.U.) Ak sa to však iba takto formuluje, vzíde z toho neutešene smutná, pasívna úloha ľudského tvora v dejinnom dianí! Veď inak je jasné, že človek, ľudstvo nielen *poznáva*, ale naozaj aj — či už o tom vie alebo nie — tvorí dejiny. Má šancu, možnosť a malo by mať aj ambíciu ich tvoriť.

To isteže neznamená, že jestvuje „neohraničená“ sloboda, že nejestvujú objektívne a predchádzajúcou činnosťou *vytvo- rené* determinanty historicky konkrétnych

možností a prejavov slobody. Podstata je však zrejme v tom, že tieto ohraničenia a determinanty nie sú večné, sú pohyblivé, premenlivé, historické. No a práve tu vzniká otázka, ktorá tvorí jadro dynamiky historického materializmu: *kto* a *ako* môže posúvať ich hranice, meniť ich a prekonávať? Nemôže to byť mimoludská, odsubjektívizovaná, objektívna „sila“ a „zákonitosť“, ale zas len nová ľudská aktivita, spredmetňovaná prax, ktorá čím je vedomejšia, tým je mocnejšia a účinnejšia.

Nemôže tu teda ísť len o „poznávanie“ a na základe toho „využívanie“ zákonov. Predovšetkým ide o účasť na ich *tvorbe*, na aktívnom, podľa možnosti vedomom spoluvytváraní a pretváraní spoločenských zákonov.

Čím ďalej, tým viac sa v súvislosti s týmito otázkami ukazuje, že noetický *odraz poznania* (akokoľvek sú dôležité) nie sú zrejme najhlavnejšou a najpríznačnejšou kategóriou marxistickej filozofie. To najhlavnejšie, špecifické a nové, čím marxizmus najvýraznejšie prispel do novodobého myslenia, je predovšetkým hlboké a komplexné pochopenie úlohy ľudského *pretvárania, praxe*.

Mnohé iné kategórie boli dobre známe a osvetlené už v predmarxovskej filozofii. Hlboké a komplexné pochopenie úlohy ľudskej *praxe*, to je v najpodstatnejších črtách naozaj až Marxov prínos. Je to zrejme jeho a naša najdôležitejšia a najšpecifickejšia, stále ešte nedocenená filozofická kategória.

Nepripomíname to tu preto, že by to autor azda nevedel, ale preto, že hoci sa to všeobecne aj vie, v konkrétnych prípadoch sa na to ľahko pozabudne.

Zvlášť výrazne a sústavne podčiarkuje A. Sirácky *historický* aspekt pri spoločenskovednom bádaní. Oprávnené a správne. Dokonca aj v súvislosti s terajšou filozofickou antropológiou (ktorá je zväčša zameraná na najsúčasnější existencionálne problémy *dnešného* človeka) podnetne pripomína, že „filozofickú antropológiu nepochopíme v jej komplexnosti bez „pred-

historickej“ a historickej antropológie“ (str. 202).

Spomenuli sme už, že tretia časť práce je najfilozofujúcejšia. Mnohý sociológ by dokonca mohol povedať, že väčšina z toho, čo tu je, do prísne vzatej sociologickej práce ani nepatrí. Alebo zas mnohé z toho, čo do nej patrí, tu chýba. A. Sirácky skutočne prekračuje obvyklý rámec sociológie, ale zároveň ukazuje aj jej väčšie možnosti. Ba začína jej pripomínať už aj také možnosti v súčasnom svete, v ktorých sa „problematika človeka dnes už dostáva z rozmerov zemských do dimenzií kozmických“ (str. 208). Tu, i inde, je filozofický (a filozofujúci) aspekt oprávnený, ak nie je, pravda, príliš utopický.

Niektoré stránky práce v tejto časti (napr. str. 192—193, 244—245 a nasl.) sú napísané osobitne podnetne, s vášňou a živo. Niektoré sú podané dokonca až s akousi umeleckou ambíciou. Pričom ťažko jednoznačne povedať, že je to v rozpore s vedeckým: vyjadrovacím jazykom a štýlom.

Pravda, zo sociologického hľadiska sa tu problémy len predbežne nastolujú. Pováčšine sa ešte špecifickými sociologickými prostriedkami neriešia. Autor zatiaľ iba nadhadzuje, aká je funkcia sociológie v tejto oblasti (filozofická antropológia, psychológia, umenie), aké sú tu jej možnosti. Usiluje sa vidieť interdisciplinárnu spoluprácu a nastoluje problematiku poslania a *zmyslu vied*: „Majúc na mysli *integrálne úsilie všetkých vied* . . . vidíme, že v dejinách ide o riešenie závažnej úlohy: *o navrátenie človeka sebe samému* (str. 203). Nejde tu, pravda, o „navrátenie sa“ k primitívnemu prírodnému človeku, ale o priblíženie sa k ideálu autentického, univerzálne a harmonicky čo najviac rozvinutého človeka, neskretenizovaného jednostranným zatažením, netvorivou mechanickou činnosťou a fatalisticky ponímaným determinizmom. Mnohé myšlienky tu preberá Sirácky od Ericha Fromma (str. 220 a nasl.). Zoširoka sa o nich rozpisuje a venuje im pomerne veľa miesta.

Autor vôbec v publikácii ukazuje, že má prehľad po množstve svetovej literatúry. V 330 stránkovom texte je 340 rozličných poznámok a odkazov na domácu a svetovú literatúru. Musím však uviesť, že nie všetky tieto odkazy sú v práci nevyhnutné a funkčné. *Značná* časť z nich nemá hlbší vzťah k rozoberanej problematike v texte knihy. Pôsobí ako neorganická schválnosť. Nezväčšuje vždy hĺbku pohľadu, ale rozmnožuje jeho nekoncentrovanosť.⁴

Napriek starostlivosti o úpravu a tlačovú vecnosť knihy vyskytujú sa v nej ešte aj po opravách drobné chybičky. Napríklad citovaný Engelsov list Blochovi na str. 58 nie je z r. 1893, ale 1890. Chybná formulácia je na str. 105 i 235. To sú však prirodzene, drobnosti.

Záverom by som chcel pripojiť ešte jednu podstatnejšiu poznámku, ktorá sa však netýka natoľko knihy akademika Siráckeho, ako skôr práce našich sociológov v širšom slova zmysle:

Ukazuje sa, že napriek nepriaznivým podmienkam v nedávnej minulosti nemusíme sa báť, že nebudeme mať sociologických *teoretikov* a publicistov. Sociologická teória a publicistika sa začína dosť sľubne rozvíjať. Zložitejšou otázkou však zostáva, či budeme mať spolu s tým a popri tom aj dostatok odvážnych a pripravených *sociológov*, ktorí budú mať ambíciu, (odvahy, výdrž, trpezlivosť atď.) zorganizovať a postaviť sa na čelo rozsiahlych výskumných kolektívov, hlboko, systematicky a vo veľkých projektoch analyzujúcich *našu sociálnu realitu*. Či vydržia pri takejto práci — (ktorá trvá obyčajne dlhé roky a nemá niekedy konca-kraja) *pretrpieť* všetky jej peripetie a budú ju vedieť dovádzať až do konca: do spoločenských a politických dôsledkov. Či dokážeme, najmä v tejto oblasti, prekonať doterajší tradične individuálny (na všeličo menej náročný a pohodlnejší) spôsob vedeckej práce, ktorý je u nás hlboko zakorenený; niekde, napríklad vo filozofii i sociologickej teórii, je aj primeraný, avšak špeciálne v sociológii

s ním už nemožno vystačiť a obsiahnuť väčšie celky. To je nateraz jedna z najzákladnejších a najťažšie uskutočniteľných úloh.

Práce „o“ sociológii už začíname mať, aj svoje vlastné, nielen preložené. Skutočných *sociologických* prác však ešte — až na ojedinelé časopisecké state — zatiaľ niet. Pre začiatok je takýto stav pochopiteľný, bolo by však zle, ak by sa pri ňom zostalo, ak by sa od neho nepokročilo k najvlastnejším sociologickým prácam.

Kniha akademika Siráckeho je pre dnešné obdobie potrebná a cenná. Je zdrojom podnetov, informácií i poučenia. Znamená aj značný *osobný* prínos v autorovej dlhoročnej práci. Dozaista splní to poslanie, ktoré jej určil autor. Ak sa stane ešte navyše aj stupienkom a inšpirátorom k ďalšej práci, ktorú od sociológie a sociológov očakávame, umocní to jej význam.

Ján Uher

---

⁴ Pripomínam to aj preto, lebo sa mi vidí, že v poslednom čase sa začína stávať opäť módou uvádzať v každej práci *čo najviac* cudzích myšlienok, ilustrácií a odkazov — najmä na západnú literatúru (pokiaľ možno v neprístupnom origináli). Vedecká *monografia* by sa však predsa len nemala v neprístupnej miere zamieňať so sporadicky urobenou bibliografiou. V prísne koncentrovanej monografii by zrejme nemalo byť to, čo *bezprostredne a priamo* nesúvisí s pertraktovanou problematikou. Zásada „všetko so všetkým súvisí“ je tu neznesiteľná.